

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Mateusza Znanięckiego p.t.:
„Wpływ powszechnie znanego wizerunku postaci fikcyjnej na budowanie roli.
Analiza pracy nad rolą Michała Wołodyjowskiego w spektaklu *Potop*
w reżyserii Jakuba Roszkowskiego w Teatrze Śląskim
im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach.”,
napisanej pod opieką dr hab. Marka Rachonia.

W 16 minucie spektaklu Jakuba Roszkowskiego p.t.: *Potop* na scenę Galerii Katowickiej Teatru Śląskiego w Katowicach wchodzi Mateusz Znanięcki jako Michał Jerzy Wołodyjowski. Z rękami rozchylonymi w skrzydlatym geście, lekko pochylony, zmierza w kierunku Kmicica, ratując Oleńkę. Za chwilę będzie miał miejsce pojedynek, jakże różniący się w formie od swego książkowego pierwowzoru. Bez szabel, w "zombiaczym" tańcu dwójki narodowych bohaterów, utyłanych krwią, bezzębnych, w podartych kostiumach, nie na przeciw siebie a obok, jak w staromodnym teatrze rapsodycznym, dokona się jedna z najśłynniejszych scen polskiej powieści historycznej. Zdekonstruowana, przeinaczona, estetycznie brudna, zilustrowana ambientalną muzyką noise, scena rozegrana wśród trumien, na tle zakrwawionej ściany, ma swoją moc i atmosferę. Nie śmieszy, pomimo dziwnego charakteru, niepokoi, smuci, przestrasza. Dlaczego tak? Reżyser Roszkowski postawił przed swoimi aktorami nie lada zadanie: *"Widzowie mogą się spodziewać przede wszystkim Sienkiewicza - to jest dla nas bardzo ważne, żeby się trzymać tej powieści, porozmawiać z nią, dyskutować, ale jednak nie odchodzić od niej, tylko faktycznie spróbować zrobić adaptację „Potopu” i sprawdzić, jak ona koresponduje z naszymi czasami, na ile jeszcze możemy się z nią zgadzać, a na ile narracja podchodzenia do Sienkiewicza na kolanach i mówienia o nim jako o narodowym wieszczu ma jeszcze rację bytu."* - cytuje wypowiedź reżysera, z jednej z pierwszych prób analitycznych, Mateusz Znanięcki. A zatem dyskusja z narodowym wieszczem staje się nadrzędnym celem przedstawienia. Przedstawienia o bardzo radykalnej konwencji, pełnego pop-kulturowych nawiązań do estetyki horroru, świata zombie ale również obrzędu dziadów, krwawego, trupiego kabaretu. Spektakl o bardzo dynamicznym charakterze, przerysowanych kreacjach aktorskich, muzycznych cytatach ze współczesnej audioteki, jest efektem pracy reżysera i aktorskiego zespołu Teatru Śląskiego. Wspólnie starają się zrealizować założenie współczesnego dyskursu z dziełem Sienkiewicza, próbując na nowo odkryć genialność klasycznego dzieła. Na ile Mateusz Znanięcki radzi sobie z tymi założeniami? Na ile wpisuje się, swoją współczesną grą aktorską, w dyskurs z wieszczem? Wypełniając zadania aktorskie, powierzone przez reżysera staje się poniekąd współtwórcą przedstawienia, jednocześnie stając w szranki z filmową realizacją dzieła, które stało się nieodłączną częścią świadomości narodowej Polaków i ich tożsamości. Aby przyjąć się bliżej jak doktorant poradził sobie z ową realizacją sięgnijmy do jego dysertacji.

Złożoną z czterech rozdziałów, syntetyczną, trzydziestostronicową pracę literacką otwiera wstęp, w którym pan Znanięcki stawia podstawowe pytanie swoich rozważań, cytuje: *"Założenie dramaturga, dotyczące dyskusji z powieścią Henryka Sienkiewicza sprawiło, że w procesie tworzenia roli skupiłem się na utrzymaniu dystansu wobec powierzonego zadania. Istotą nie było wierne odzwierciedlenie Sienkiewiczowskiej wizji postaci. Zatem kreacje Michała Wołodyjowskiego ugruntowane w mojej świadomości stały się dla mnie podpowiedzią do*

stworzenia mojej własnej roli. Czy wizerunki „Małego rycerza” stworzone przez Tadeusza Łomnickiego i Zbigniewa Zamachowskiego okazały się dla mnie pomocne? Odpowiedź odnajdujemy w kolejnych rozdziałach, z których pierwszy nosi tytuł: *Jerzy Wołodyjowski jako archetyp postaci Michała Wołodyjowskiego*. W rozdziale tym doktorant próbuje przybliżyć sylwetkę historyczną prawdziwego Wołodyjowskiego, posługując się w tym celu, opracowaniem naukowym Juliusza Kijasa, wykładowcy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jak zauważa wyżej wspomniany: „*Sienkiewiczowski pan Michał ma pewne cechy historycznego Wołodyjowskiego, mianowicie mały wzrost, odwagę, wesołość, towarzyskość i gościnność. Walcząc z Kozakami i Tatarami wyrobił się na doskonałego rycerza kresowego i zyskał sobie u Tatarów ogromne poważanie. W służbie jest sprężysty i wymagający. Inne natomiast cechy „małego rycerza”, jak kochliwość, mistrzostwo w władaniu szablą, poruszanie żółtymi wąsikami — dodał Sienkiewicz od siebie.*” Doktorant wskazuje na podobieństwo postaci fikcyjnej i pierwowzoru, zauważa, iż Sienkiewicz stworzył postać, która posiada "ludzkie oblicze", aby czytelnik mógł się z nią łatwiej zidentyfikować. Mateusz Znaniński wskazuje również na niewielką ilość informacji na temat pierwowzoru Wołodyjowskiego oraz na dużą trudność w dotarciu do nich.

Rozdział drugi dysertacji, podzielony na pięć podrozdziałów, nosi tytuł: *Wizerunek postaci Michała Wołodyjowskiego w literaturze i filmie*. I tak w rozdziale 2.1 zatytułowanym: *Kreacja postaci Michała Wołodyjowskiego według Henryka Sienkiewicza* doktorant przybliżył nam postać Wołodyjowskiego wykreowaną przez pisarza, następnie w kolejnych podrozdziałach opisuje jak z zadaniem stworzenia roli filmowej poradził sobie Tadeusz Łomnicki oraz Zbigniew Zamachowski. W podrozdziale 2.4 p.t.: *Analiza porównawcza postaci Michała Wołodyjowskiego w kreacji Tadeusza Łomnickiego i Zbigniewa Zamachowskiego* Znaniński porównuje obie kreacje. Ten podrozdział zasługuje na szczególną uwagę, gdyż doktorant analizuje dwie sceny pojedynku na szable pomiędzy Łomnickim i Olbrychskim z filmu *Potop* oraz walkę pomiędzy Zamachowski a Domagarowem z filmu *Ogniem i Mieczem*. Autor pracy doktorskiej zwraca uwagę na świetne przygotowanie kaskaderskie Łomnickiego oraz na brak dystansu do roli u Zamachowskiego, przez co ten pierwszy w pełni stapia się z rolą i stwarza kreację aktorską już na zawsze z nim utożsamianą. Zarówno rola Zamachowskiego jak i Łomnickiego stały się obrazem od którego odbijał się Znaniński, w swojej pracy twórczej w Teatrze Śląskim. Chciałoby się aby w tym miejscu autor doktoratu podzielił się z nami głębszym namysłem nad istotą sztuki aktorskiej i jej problematyką, taką jak metodologia pracy, posługiwanie się narzędziami warsztatowymi, budowaniem psychologii postaci, źródeł owej psychologii itp. Niestety w zamian otrzymujemy krótkie podsumowanie rozdziału, w którym autor przytacza przykład zmagania nad tą samą rolą Marlona Brando i Roberta de Niro w filmie *Ojciec Chrzestny* w reż. Francisca Forda Copolli.

Rozdział trzeci pracy doktorskiej nosi tytuł: *Praca nad rolą Michała Wołodyjowskiego w spektaklu „Potop” w Teatrze Śląskim w Katowicach* i jest główną osią pracy literackiej Mateusza Znanińskiego. W podzielonej na cztery podrozdziały ostatniej części dysertacji doktorant przedstawia kolejne etapy prób: analityczne, sceniczne oraz przybliżył koncepcję sceniczną przedstawienia. Całość zamyka podsumowanie rozdziału. Mateusz Znaniński podchodzi do pracy z uwagą, odpowiednią motywacją i zaangażowaniem. Stara się stworzyć rolę daleką od stereotypu, a jednocześnie wierną Sienkiewiczowi. Po mimo ochoty na podjęcie wyzwania, które byłoby dalekie od jego warunków scenicznych - roli Kmicica, zostaje obsadzony przez Roszkowskiego blisko własnej osobowości scenicznej i dostaje Wołodyjowskiego. Pan Mateusz opisuje zmagania z głęboko zakożenionym obrazem bohatera, który z początku pracy stanowi przeszkodę na drodze twórczej. Również scena ekspozycji, w której otrzymuje zadanie wykonania popularnej piosenki *W stepie szerokim* staje się problematyczna. Ciekawe wydaje się zadanie postawione przez reżysera/dramaturga aby do tekstu scenicznego podchodzić na chłodno, bez emocji, skupiając się przede wszystkim na warstwie rytmicznej tekstu. Taki zabieg pozwala na odpowiednie zdystansowanie się do roli, tak aby móc stworzyć spójną konwencję działania dla wszystkich postaci spektaklu.

Całość dysertacji zamyka zakończenie, w którym doktorant dzieli się z czytelnikiem swoimi przemyśleniami na temat kreatywności w pracy aktorskiej i reżyserskiej. Wykazuje jak te dwie przestrzenie twórczej aktywności wzajemnie się dopełniają. Opisuje swoją drogę artystyczną, która z roli na rolę staje się coraz bardziej świadoma i dojrzała. To na tej drodze konfrontuje się z zadaniem stworzenia roli w spektaklu na wskroś nowoczesnym i eksperymentalnym. Na przestrzeni lat obserwujemy jak postać Wołodyjowskiego ewoluuje w kreacjach wybitnych artystów, którzy wpływają na siebie, pobudzając swą wyobraźnię do nowych poszukiwań. A jak poradził sobie z owym wpływem doktorant Mateusz Znaniński?

W 44 minucie spektaklu *Potop* Jakuba Roszkowskiego Wołodyjowski powraca na czele odsieczy, przewodząc dziwacznej kompani złożonej z Zombii-Skrzetuskiego, Zombi-Zagłoby i Zombi-służącej Oleńki-waszmość Kulwiecównej. Przyglądam się z uwagą grze Matusza Znanińskiego i coraz bardziej przekonuję się do tego dziwaczego stylu. Znaniński ma w sobie jakąś niekłamana godność i polskość. Dialoguje z Kmicicem, wysyłając go na śmierć, w bardzo wiarygodny sposób, jest pewny siebie i zarazem skromny, tak jak opisywał go Sienkiewicz. Czy odbicie się od wizerunku Wołodyjowskiego, zapisanego w masowej kulturze udaje się aktorowi? Mateusz Znaniński stworzył postać teatralną na wskroś autorską, wiarygodną i organiczną. Z wielką przyjemnością patrzy się na jego sceniczne poczynania. Łagodność w oczach, i jednoczesna stanowczość, charakteryzują Wołodyjowskiego-Znanińskiego. W rozczulający sposób, niczym uczeń wciąż poprawia kurtkę, obciążając ją ku dołowi i spuszcza wzrok na widok Oleńki. Z gracją wymachuje wimaginowaną szabelką, ni to się popisując ni to strojąc sobie żarty z mistrzowskich umiejętności. Zombi-Wołodyjowski Znanińskiego jest zabawny (gdy odkleja mu się wąs) i świętoszkowaty a jednocześnie szlachetny, uczciwy i odważny. Karkołomna konwencja teatru zombii nie odbiera Znanińskiemu aktorskiego wdzięku i z całą pewnością można stwierdzić że to dobra rola tego aktora.

Mateusz Znaniński to artysta wszechstronny, który nie tylko rozwija swoją karierę aktorską ale również pedagogiczną i reżyserską. Absolwent kierunku Reżyserii na Wydziale Radia i Telewizji im. Krzysztofa Kieślowskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, którego film dyplomowy *Skóra* brał udział w ponad dwudziestu festiwalach filmów krótkometrażowych między innymi na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni oraz na Międzynarodowym Festiwalu ENERGACAMERIMAGE w 2019 roku. Jest reżyserem etiud filmowych takich jak: *Funeralia*, *Chłopcy*, *Skóra*, *Miss*, *Plum*, nakręconych w Szkole Filmowej w Katowicach. Fabularnych filmów średniometrażowych: *Copernicus* gdzie pełnił rolę scenarzysty, *Rotmistrz* gdzie był drugim reżyserem, nakręconych dla Bosko Film. Drugim reżyserem w teatrze telewizji przy spektaklach: *Imperium* w roku 2019, *Wujek.81.Czarna ballada* w roku 2017, jest również autorem kilkunastu teledysków, nakręconych dla takich twórców jak Miuosh, Ralph Kamiński, Kwiat Jabłoni, Sorry Boys, Julia Pietrucha, Natalia Kukulska. Za jeden z nich *Mantra* Igora Herbuta z płyty Miuosh/Zespół Śląsk *Pieśni współczesne* otrzymał nagrodę za reżyserię najlepszego teledysku w kategorii EXTRA na Festiwalu Polskich Wideoclipów PL Music Video Awards w Łodzi. Od 2011 roku czynny aktor, grający na kilku scenach polskich teatrów zapisał się między innymi: rolą Reżysera/Iwana w spektaklu *Mistrz&Małgorzata Story* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Polskim w Bielsku - Białej w roku 2011; Henka w spektaklu *Zakłęte rewiry* w reż. Adama Sajnuka w Teatrze Studio w Warszawie w roku 2011; Amadeusza w spektaklu *Amadeus* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Polskim w Bielsku - Białej w roku 2012; Michała w spektaklu *Cesarz Ameryki* w reż. Jacka Głomba w Teatrze Polskim w Bielsku - Białej w 2013; Michaela w spektaklu *Gruzy* w reż. Filipa Gieldona w Teatrze Konsekwentnym w Warszawie w 2013; Pielęgniarkę Williamsa w spektaklu *Lot nad kukulczym gniazdem* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2013; Nicka w spektaklu *Mroczna gra* w reż. Henryka Adamka w Teatrze Dzieci Zagłębia w Będzinie w 2013; Maćka w spektaklu *W popielnicze diament* w reż. Waldemara Patlewicza w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2014; Lalki w spektaklu *Prawie - raj* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Śląskim w Katowicach w roku 2015; Poety w spektaklu *Wesele* w reż.

Radosława Rychcika w Teatrze Śląskim w Katowicach w roku 2016; Fileasa Fogga w spektaklu *W 80 dni dookoła świata* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2016; Adolfa Hitlera w spektaklu *Leni Riefenstahl. Epizody niepamięci* w reż. Eweliny Marciniak w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2016; Spoko w spektaklu *Psubracia* we własnej reżyserii w Teatrze Śląskim w Katowicach w roku 2016; Hipolita Worobljaninowa w spektaklu *12 krzesel* w reż. Nikolaja Kolady w Teatrze Śląskim w Katowicach w roku 2018; Kostek Biernacki/Konstanty Wolny/Tadek/Cenzor w spektaklu *Korfanty* w reż. Przemysława Wojcieszka w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2018; Micky/Królik w spektaklu *Pod presją* w reż. Mai Kleczewskiej w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2018; Josefa Magnora w spektaklu *Drach* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2019; Charona w spektaklu *Poskromienie* w reż. Moniki Pęcikiewicz w Teatrze Polskim w Podziemiu we Wrocławiu w roku 2019; Karla Rahma w spektaklu *Kurt Gerron. Furrer podarował miasto Żydom.* w reż. Wiktora Rubina w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2019; Entombeda w spektaklu *Wilq Superbohater* w reż. Remigiusza Brzyka w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2019; Eddiego w spektaklu *Koszt życia* w reż. Małgorzaty Bogajewskiej w Teatrze Śląskim w Katowicach w 2019; Nikołaja Tryleckiego w spektaklu *Platonow* w reż. Małgorzaty Bogajewskiej w Teatrze Śląskim w Katowicach w roku 2022; Klary/Empuzy w spektaklu *Empuzjon* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Śląskim w Katowicach/Teatrze Studio w Warszawie/Instytucie Grotowskiego we Wrocławiu w roku 2023 oraz wiele innych.

Nasz doktorant posiada wiele nagród indywidualnych takich jak: Laur Dembowskiego za debiut aktorski za rolę Reżysera/Iwana w spektaklu *Mistrz&Małgorzata Story* w reż. Roberta Talarczyka otrzymaną w roku 2012; Złota Maska za rolę Amadeusza w spektaklu *Amadeus* w reż. Roberta Talarczyka w Teatrze Polskim w Bielsku - Białej otrzymaną w roku 2013; Grand Prix 55. Kaliskich Spotkań Teatralnych – Festiwalu Sztuki Aktorskiej oraz statuetkę Wojciecha dla zespołu – wykonawców przedstawienia *Morfina* w reż. Eweliny Marciniak w Teatrze Śląskim w Katowicach otrzymane w roku 2014; nagrodę Marszałka Województwa Śląskiego dla młodych twórców otrzymaną w roku 2017; nagroda dla najlepszego reżysera w kategorii studenckiej na New York Cinematography Awards w Nowym Jorku (USA) za reżyserię etiudy studenckiej *Skóra* otrzymaną w roku 2019. Jest również stypendystą stypendium Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury z roku 2019; stypendystą stypendium twórczego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dziedzinie Film z roku 2020. W roku 2021 otrzymał nagrodę dla reżysera najlepszego teledysku w kategorii EXTRA na Festiwalu Polskich Wideoclipów PL Music Video Awards w Łodzi za teledysk *Mantra* z płyty Miuosh/Zespół Śląsk *Pieśni współczesne*. W roku 2022 ponownie otrzymał stypendium Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury a w roku 2023 zdobył II nagrodę na 63. Kaliskich Spotkaniach Teatralnych - Festiwalu Sztuki za rolę Młodego Maximiliana Aue w spektaklu *Łaskawe* w reż. Mai Kleczewskiej oraz za rolę Nikołaja Tryleckiego w spektaklu *Platonow* w reż. Małgorzaty Bogajewskiej w Teatrze Śląskim w Katowicach.

Przyglądając się z uwagą roli aktorskiej Mateusza Znanięckiego, opisanej w syntetyczny, aczkolwiek dosyć skrótowy sposób w dysertacji literackiej oraz z uwagi na imponujący dorobek artystyczny jak i ilość nagród stwierdzam, że doktorant spełnia wymagania ustawowe Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, i wnioskuje o dopuszczenie mgr. Mateusza Znanięckiego do dalszych procedur przewodu doktorskiego.

o.l.u. hab. Krzysztof B. Znamieński